

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI VA OTA-ONALAR O'RTASIDAGI O'ZARO MUNOSABATLAR SHAKLLARI.

Turdiqulova Luiza Zayniddinovna

Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti NTM o'qituvchisi.

luiza.turdiqulova89@gmail.com, [Tel:+998 97-229- 94 -00](tel:+998972299400)

Qarshi davlat universiteti dotsenti p.f.f.d.(PhD) U.L.Yoziyeva taqrizi asosida.

Annotatsiya. Maqolada Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik jamoa va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga katta e'tibor berilmoqda. Ota-onalar ta'lim xizmatlarining mijozlariga aylangan zamonaviy o'zgaruvchan sharoitlarda o'zaro ta'sir sifatini boshqarishning o'ziga xos xususiyatlarini tushunish asosiy sabablari keltirilgan.

Kalit so'zlar. Ta'lim, tarbiya ota-ona, hamkorlik, pedagogik jarayon, bola o'yin.

Abstract. In the article Today, preschool education organizations pay great attention to the interaction between the pedagogical team and parents. The main reasons for understanding the peculiarities of managing the quality of interaction in modern changing conditions, where parents have become customers of educational services, are given.

Key words. Education, parenting, cooperation, pedagogical process, children's play.

Абстрактный. В статье Сегодня в организatsiях дошкольного образования большое внимание уделяется взаимодействию педагогического коллектива и родителей. Приведены основные причины для понимания особенностей управления качеством взаимодействия в современных меняющихся условиях, когда родители стали заказчиками образовательных услуг.

Ключевые слова. Воспитание, воспитание детей, сотрудничество, педагогический процесс, детская игра.

Bolalarni tarbiyalash insonning eng qadimgi faoliyatidir. Qadim zamonlarda u san'at bilan taqqoslangan. Tarixiy manbalarga murojaat qiladigan bo'lsak, yosh avlod tarbiyasida oila birlamchi bo'lganligi haqida ko'plab dalillar mavjud. Inson rivojlanishi jarayonida bolalarga g'amxo'rlik qilish, ularning jismoniy va aqliy rivojlanishi alohida funksiyaga aylandi va oiladan tashqari ta'lim tashkilotlari shakllana boshladi. Shuni ta'kidlash kerakki, ko'p asrlar davomida oilaning farzand tarbiyasidagi o'rni birinchi darajali ahamiyatga ega [2, 146-b].

P.Yusupova tadqiqotlariga ko'ra bola 2-3 yoshga kirganidayoq unda uyatchanlik, mustaqillik yoki o'ziga ishonchsizlik, xudbinlik yoki g'amxo'rlik, o'z

tengdoshlariga e'tibor bilan munosabatda bulish kabi shaxsiy xususiyatlar namoyon bo'la boshlaydi. Bularning hammasi bolalarning tevarak-atrofdagilar bilan bo'ladigan munosabatini belgilaydi [5, 104-b].

G.Berdaliyeva o'z tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarni mustaqilligiga e'tibor berib, narsa-hodisalar olami, ular yordamida amalga oshiriladigan xatti-harakatlar, ona tili va odamlar orasidagi munosabatlarni anglash, ayni zamonda faoliyat motivlarining rivojlanishi, qobiliyatlarning o'sib borishi kattalarning bevosita yordami asosida amalga oshishini ta'kidlaydi .

D.Abdurahimova xalq og'zaki ijodi asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash haqida so'z yuritib, maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiya – hayotiy vaziyatlarda kattalar va tengdoshlari bilan muloqotda axloq qoidalari va meyorlarini bolalar xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida egallab borishi to'g'risida qat'iy xulosaga kelingan. Maktabgacha yosh davridan boshlab bolalarda yuksak ma'naviy-ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish ko'p bosqichli va murakkab jarayon bo'lib, bu jarayon texnologik yondashuvni talab qilishi ta'kidlangan [2, 18].

Maktabgacha ta'limda bolaning xulq-atvorni rivojlantirishning asosiy sharti qoidalarni bolalarga yetkazish, ularda mavjud bo'lgan talablarning mazmuniy-mantiqiyiligini tushunishdir, deb hisoblaydi. Shuningdek, guruhni tartibga solish, bolalarning ongli o'zlashtirishi, ularni faol mehnatga jalb qilish, g'oyaviy tuzilmaga bo'lgan qiziqarli tadbirlarni tashkil etish zarur.

SH.Shodmonova kishi hayotining dastlabki faoliyatidagi eng oddiy turi undagi shaxsiy qobiliyatlar, xususiyatlar, imkoniyatlar asosida ma'lum bir munosabatni rivojlanishida asos bo'lib xizmat qiladi deb hisoblaydi. [1, 39-b].

Bolani har tomonlama barkamol etib tarbiyalashda uning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi muhim hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolaning kelgusida umumiy o'rta ta'lim maktabida muvaffaqiyatli o'qishi, balki hayotiy o'rnining shakllanishi ham ma'naviy-axloqiy tarbiyasi darajasiga bog'liq. Maktabgacha yosh davrida oilada va maktabgacha ta'limda tashkil etilgan ta'lim va tarbiya jarayonlarda bolaning shaxsiyati shakllanadi, ya'ni tashabbuskorlik, tashkilotchilik, ijtimoiy-madaniy faollik, faol muloqotga kirishuvchanlik, mustaqillik, mas'uliyat, javobgarlik kabi asosiy shaxsiy fazilatlar shakllanadi.

Maktabgacha ta'lim sohasining yetakchi olimalaridan F.R.Qodirovaning fikricha: “Bolalarning rivojlanishi va tarbiyalanishining yosh bilan bog'liq davrlarida faoliyatning turli xillari yonma-yon bo'ladi va o'zaro ta'sir ko'rsatadi, lekin bunda ularning roli bir xil bo'lmaydi: har bir bosqichda faoliyatning yetakchi turi ajratiladi, unda bolaning rivojlanishidagi asosiy yutuqlar namoyon bo'ladi. Har bir faoliyat ehtiyoj, sabablar, faoliyat maqsadi, mavzui, vositalari, buyumlar bilan amalga oshiriladigan harakatlar va nihoyat, natija bilan ajralib turadi” deya

maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyati ularning yosh bosqichlariga xos ravishda takomillashib borishini ta'kidlaydi [139].

Bugungi kunda pedagogik jamoa va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga katta e'tibor berilmoqda. Ota-onalar ta'lim xizmatlarining mijozlariga aylangan zamonaviy o'zgaruvchan sharoitlarda o'zaro ta'sir sifatini boshqarishning o'ziga xos xususiyatlarini tushunish uchun "o'zaro ta'sir" tushunchasining mohiyatini ko'rib chiqish muhimdir.

Shunday qilib, o'zaro munosabatlarning umumiy falsafiy yondashuvlari maktabgacha ta'lim muassasasi va oila o'rtasidagi munosabatlarni ko'p qirrali hamkorlik majmui sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi, shuningdek, ota-onalar bilan ishlash shakllarini va ularning munosabatlarini amalga oshirishning ichki mexanizmlarini aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, sotsiologiya nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladigan "o'zaro ta'sir" (M.S.Komarov) odamlarning bir-birining ongi va xulq-atvoriga o'zaro ta'sir qilish jarayoni bo'lib, bu jarayonda harakatlarni o'zaro muvofiqlashtirish sodir bo'ladi [3, 102-b].

O'z navbatida, D.A.Leontiyev birgalikdagi faoliyatning ikki ishtirokchisi o'rtasidagi o'zaro ta'sirning asosiy turlarini aniqlaydi. Birinchi tur - o'zaro ta'sir, "sheriklarning har biri bir-biriga obyekt sifatida qaraydi va o'z navbatida, u uchun obyektidir. Keyingi tur - kooperativ, ya'ni faoliyatga kiritilgan subyekt va subyektning o'zaro ta'siri uning ishtirokchilarini muvofiqlashtirish shakli sifatida ishlaydi va pirovardida uning ishtirokchilari o'rtasida taqsimlangan individual harakatlarni birgalikdagi faoliyatga birlashtirishni ta'minlaydi. [5, 5-b].

Psixologik nuqtai nazardan "o'zaro ta'sir" toifasi shaxslararo o'zaro ta'sirga asoslanadi. N.N.Obozova, B.P.Parigina, V.V.Boykoning so'zlariga ko'ra, shaxslararo o'zaro ta'sir haqiqatan ham ishlaydigan aloqa, subyektlar va shaxslar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik sifatida qaraladi. Mualliflarning fikricha, o'zaro ta'sirning komponentlari o'zaro tushunish, o'zaro bilish, munosabatlar, o'zaro harakatlar, o'zaro ta'sir, o'zaro ma'lumotdir [5, 51-b].

Pedagogika fanida ta'lim sohasidagi ko'plab hodisalarni tushuntiruvchi kategoriya sifatida o'zaro munosabatlarga qiziqish XVI-asrning o'rtalaridan boshlab namoyon bo'la boshladi. Y.A.Komenskiy o'z pedagogikasini ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarga qaratilgan demokratik intilishlar asosida qurdi.

Bir vaqtlar I.G.Pestalotssi oila o'ylab topilmagan, balki "jonli" hayotiy zarurat yordamida o'rgatishini, so'z bilan emas, amalda o'rgatishini qayd etgan

[1, 220-b]. K.D.Ushinskiy XIX-asrning o'rtalarida tarbiyalash oilada amalga oshirilishi kerak deb hisoblagan. Keyinchalik, P.F.Kapterev ta'lim muassasasi va ota-onalar o'rtasidagi yaqin hamkorlik haqida yozgan. U ota-ona tarbiyasi bola kamolotining asosi, ta'lim muassasasi va ota-onaning hamkorlikdagi tarbiyasi bolalarning maktab faoliyatida aks etadi, deb hisoblagan. A.S.Makarenko

shunday deb yozgan edi: "Biz oila o'zi xohlagandek ta'lim bera olishiga kafolat bera olmaymiz. Biz oilaviy ta'limni tashkil etishimiz, tashkilotchilik tamoyili esa davlat ta'limi vakili sifatida maktab bo'lishi kerak". Ammo, shu bilan birga, u oila asosiy jamoa ekanligini ta'kidladi, bu yerda har bir kishi o'z funksiyalari va majburiyatlari, shu jumladan bola ham to'liq a'zodir. A.S.Makarenko ota-onalarga bolalarni tarbiyalashdagi muvaffaqiyatsizliklarning sabablarini o'zlarida izlashni maslahat beradi, ularga orqaga qarashni va "o'z xatti-harakatlarini qayta ko'rib chiqishni" boshlashni maslahat beradi [1, 152-b].

Oila va maktabgacha ta'limning o'zaro ta'siri g'oyalari V.A.Suxomlinskiy asarlarida kuzatilgan. U shunday deb yozgan edi: «Maktabgacha yoshda bola o'zini deyarli butunlay oila bilan identifikatsiya qiladi, o'zini va boshqa odamlarni, asosan, ota-onasining mulohazalari, baholari va harakatlari orqali kashf etadi va tasdiqlaydi» [2, 82-b]. Maktabgacha ta'lim tashkilotining oila bilan aloqasi mustahkam bo'lsa, pedagoglar va ota-onalar o'rtasida ishonch va hamkorlik aloqalari o'rnatilsa, ta'lim-tarbiya oldidagi vazifalarni muvaffaqiyatli hal etish mumkin. V.A.Suxomlinskiyning so'zlariga ko'ra, bolalar bilan ishlashdan oldin ularning oilasi va yashash sharoitlari o'rganish lozim. Muallif "maktabgacha ta'lim tashkiloti-oila ta'limi" tushunchasini kiritib, uni to'laqonli xalq ta'limi deb atagan. "Ota va onaning faol ishtirokisiz, kattalar va bolalarning doimiy ma'naviyatini boyitmasdan turib, natijaga erishib bo'lmaydi" [4, 83-b]. O'zaro ta'sir ta'lim-tarbiya muassasasi ichidagi bo'linmalarning eng yaqin mikrojamiyat bilan o'zaro munosabatlari orqali ta'lim maqsadlariga erishishning ustuvor mexanizmi, jamoada shaxsni samarali tarbiyalash sharti, kasbiy tayyorgarlik va moslashuv omili sifatida tushuniladi. Ta'kidlash mumkinki, ta'lim tashkiloti va oila o'rtasidagi o'zaro munosabatlar masalalari maktabgacha ta'lim pedagogikasida ko'rib chiqilgan [5, 21-b].

"Pedagogik o'zaro ta'sir" tushunchasi V.I.Zagvyazinskiy asarlarida tushuntirilgan. [103, 53b]. Tadqiqotchi buni "ko'p komponentlardan: o'quv va tarbiyaviy faoliyat, ta'lim va tarbiya maqsadlari bilan shartlangan va vositachilik qiluvchi didaktik, tarbiyaviy va ijtimoiy-pedagogik o'zaro ta'sirlardan tashkil topgan murakkab jarayon deb hisoblaydi. Pedagogik o'zaro ta'sir faoliyatning barcha turlarida mavjud: kognitiv, mehnat, ijodiy. Pedagogik o'zaro ta'sirning asosini inson ijtimoiy hayotining boshlanishi bo'lgan hamkorlik tashkil etadi".

O'zaro ta'sirni o'rganishda "Hamkorlik pedagogikasi" alohida rol o'ynadi, bunga SH.A.Amonashvili, I.P.Volkova, YE.N.Ilina, V.F.Shatalova va boshqalarning faoliyati yordam berdi.. Keyinchalik bu fanning yangi yo'nalishi - "o'zaro ta'sir pedagogikasi" ning rivojlanishini belgilab berdi. Ushbu yo'nalish vakillaridan biri YE.V.Korotayeva pedagogik o'zaro ta'sirlarning xilma-xilligini ajratib ko'rsatadi, ular quyidagicha tavsiflanadi [1, 49-b]: destruktiv, restrektiv,

restruktiv, konstruktiv. Tarbiyachilar tomonidan o'zaro munosabatlarning bir turini tanlashga subyektiv yoki obyektiv omillar ta'sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. P. Yusupova. Maktagacha pedagogika. Toshkent. "O'qituvchi". 365bet.
2. Xasanboeva O.I. va boshqalar. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi Toshkent. Ilm-Ziyo. 298bet.
3. Zunnunov A. Pedagogika tarixi // Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – T.: 2004.487bet.
4. Inomova M. Oilada bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU. 471bet.
5. Hasanboyeva O. Oila pedagogikasi.– T.: Aloqachi. 291bet.
6. B.R.Djurayeva, H.M.Tojiboyeva, G.M.Nazirova "Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning zamonaviy tendensiyalari" – T.: O'zPFTTI nashriyoti. 368bet.
7. Fayziyeva, N. (2024). YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MUAMMOLARI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 4(2), 149-155. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9805>
8. Sangirova, N. (2024). SHAXS IJTIMOIIYLASHUVIDA OILANING ROLI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 4(2), 69-73. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9725>
9. Sangirova, N. (2024). ШАХСДА ГЕНДЕР УСТАНОВКАЛАРИНИНГ ЎЗИНИ-ЎЗИ ИДРОК ЕТИШ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ МУАММОЛАРИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 4(2), 74-81. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9749>